

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Efektīvu un uzticamu sociālā nodrošinājuma sistēmu izveides principi”

(pašiniciatīvas atzinums)

(2016/C 013/08)

Ziņotājs: Bernd SCHLÜTER

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja saskaņā ar Reglamenta 29. panta 2. punktu 2015. gada 22. janvārī nolēma izstrādāt pašiniciatīvas atzinumu par tematu

“Efektīvu un uzticamu sociālā nodrošinājuma sistēmu izveides principi”

(pašiniciatīvas atzinums).

Par Komitejas dokumenta sagatavošanu atbildīgā Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa savu atzinumu pieņēma 2015. gada 1. septembrī.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 510. plenārajā sesijā, kas notika 2015. gada 16. un 17. septembrī (2015. gada 17. septembra sēdē) ar 130 balsīm par, 46 balsīm pret un 10 atturoties, pieņēma šo atzinumu.

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK uzskata, ka **Eiropas Savienībai sociālajā politikā skaidrāk jānosaka stratēģiskās prioritātes**. Šajā saistībā jāizdara arī secinājumi no krīzes, krīzes politikas un iedzīvotāju uzticēšanās zuduma.

1.2. EESK rosina Komisiju, īstenojot **darba pamatprogrammu**, izstrādāt **vispārējus sociālās politikas principus**, par kuriem Komiteja minējusi priekšlikumus šā atzinuma 4. punktā. Tos var iekļaut, piemēram, pamatiniciatīvā, pārvaldības noteikumos vai baltajā grāmatā. Šā darba pamatā jābūt uzlabotai salīdzināmu datu vākšanai ES līmenī un dalībvalstīs. Lai raksturotu sociālā nodrošinājuma sistēmu kvalitāti, nepietiek tikai ar ieguldījumu rādītājiem (cik daudz līdzekļu dalībvalstīs tērē konkrētam sociālā nodrošinājuma veidam).

1.3. Izstrādājot sociālās politikas principus, kas nodrošinātu augstu sociālo standartu konvergenci, jāņem vērā **dalībvalstu kompetence un sociālo sistēmu politiskās un kultūras atšķirības**, un, cik vien iespējams, jācenšas panākt dalībvalstu vienprātību.

1.4. Efektīvāk organizētos Eiropas semestros ⁽¹⁾ sociālās politikas principiem jābūt arī turpmāko **dalībvalstīm adresēto ieteikumu** satura pamatā. Principi jāpiemēro arī **struktūrfondu un atvērtās koordinācijas metodes izmantošanā un sociālās ietekmes novērtēšanā saskaņā ar LESD 9. pantu**. Īstenojot pasākumus, jācenšas panākt arī saistoša **obligātā sociālās aizsardzības minimuma** (*Minimum Social Protection Floor*) noteikšanu. Šim nolūkam jāizmanto jau izveidotais juridiskais pamats.

1.5. Sociālās politikas principiem jābūt arī **ES iestāžu rīcības pamatā**, it īpaši ekonomikas pārvaldības, budžeta kontroles un krīžu pārvaldības jomā.

1.6. **Sociālie partneri ir nozīmīgi dalībnieki** it īpaši paritārajās sociālās apdrošināšanas sistēmās, kā arī citās sistēmās, kas izveidotas, risinot sociālo partneru sarunas. Tie ir jāiesaista sociālās politikas principu izstrādē. Arī pilsoniskās sabiedrības dalībnieki, kā arī sociālo dienestu, sociālo uzņēmumu, pašvaldību, valstu sociālo lietu pārvalžu, sociālās apdrošināšanas iestāžu, izmantotāju un patērētāju apvienības ir jāiesaista atbilstoši to kompetences jomām.

⁽¹⁾ Piemēram, konsekventāk uzraugot un vērtējot ieteikumu īstenošanu un izveidojot saikni ar struktūrfondu (OV C 170, 5.6.2014., 23. lpp.).

1.7. Šajā atzinumā EESK min konkrētus priekšlikumus attiecībā uz sociālās politikas principiem sociālā nodrošinājuma sistēmu jomā. Mērķis ir **paaugstināt gan sociālās aizsardzības, gan sociālās drošības un veselības aprūpes sistēmu sniegto pakalpojumu efektivitāti un palielināt to uzticamību neatkarīgi no pakalpojumu sniedzēja veida un pakalpojuma veida**. Ar šiem priekšlikumiem EESK galvenokārt vēlas panākt, lai visās ES dalībvalstīs būtu nodrošināti mūsdienīgi un uz sabiedrisko labumu vērsti sociālie pakalpojumi, kuriem ir juridisks un finansiāls pamats.

1.8. EESK ņem vērā **sistēmu dažādību** un pievērš uzmanību arī tādiem apsvērumiem kā sociālā nodrošinājuma mērķi, veidi un saturs, **solidaritātes un individuālās atbildības saistība**, juridiskās garantijas, finansējums un kvalitāte. Komiteja aplūko arī izmantotāju un sociālo dienestu stāvokli. Komiteja uzskata, ka **sociālais pamatnodrošinājums ir jāgarantē**, pamatojoties uz kopīgiem ES līmeņa noteikumiem.

2. Ievads – vispārīga informācija un pašreizējais stāvoklis

2.1. **Eiropas sociālās politikas** pamatā cita starpā ir cilvēktiesības, pasaules karos gūtās atziņas⁽²⁾, līgumā nostiprinātais sociālās tirgus ekonomikas princips, stratēģijas “ES 2020” mērķi, ražīgas tautsaimniecības vajadzības, uzdevums novērst nabadzību, līguma sadaļas par sociālo, nodarbinātības un veselības aizsardzības politiku, sociālās kohēzijas mērķis un kopīgie konkurences noteikumi saskaņā ar LES 3. pantu. Saskaņā ar LESD 151. pantu sociālās politikas mērķis cita starpā ir veicināt nodarbinātību, uzlabot dzīves apstākļus, pienācīga sociālā aizsardzība un cīņa pret atstumtību. **Eiropas sociālais modelis** ir izpausme vienreizīgai vērtību un kultūru kopienai⁽³⁾, kurā demokrātija un tiesiska valsts ir saistītas ar sociālo atbildību un solidaritāti. EESK vēlētos šo modeli stiprināt un nodrošināt tā ilgtspēju.

2.2. **EESK ir pārliecināta, ka sociālajai politikai gan kā tādai, gan arī kā izaugsmes un nodarbinātības ilgtspējīgas veicināšanas līdzeklim**⁽⁴⁾ ir jābūt vienam no ES politikas pilāriem. Komiteja atzinīgi vērtē līdzšinējos sasniegumus nodarbinātības politikā, dažās koordinācijas jomās un darba aizsardzības jomā. EESK vēlreiz atkārto, ka efektīvu sociālā nodrošinājuma sistēmu izveide ir ieguldījums⁽⁵⁾, un norāda uz sociālās politikas neesamības nemateriālajām, sociālajām un materiālajām izmaksām. EESK uzskata, ka ražīga un novatoriska tautsaimniecība un uzticams, efektīvs un iedarbīgs sociālais nodrošinājums ir savstarpēji atkarīgi. Mūsdienām atbilstošas sociālās sistēmas var **palielināt tautsaimniecību noturību pret krīzēm**, veicina nodarbinātību un pašas paver lielas nodarbinātības iespējas arī neizdevīgā stāvoklī esošos reģionos⁽⁶⁾. Tā kā dzīvojam modernā tehnoloģiju un informācijas sabiedrībā un vērojamas noteiktas demogrāfiskās attīstības tendences⁽⁷⁾ un imigrācija, mazi izdevumi tādās jomās kā **aktīva iekļaušana un iespēju radīšana darba meklētājiem, bērniem un jauniešiem** nerada ilgtspējīgas priekšrocības konkurences jomā. **Sistēmu turpmāka attīstīšana, pamatojoties uz kopīgiem principiem**, var palīdzēt Eiropas Savienībā veicināt lielāku iespēju vienlīdzību un taisnīgu konkurenci.

2.3. Sociālā nodrošinājuma, veselības aprūpes un tām pielīdzināmu sistēmu mērķis arī ir radīt **nepieciešamo sociālo līdzsvaru**, mazināt nabadzību, nodrošināt iztikas atbalstu un sociālo saskaņu. Gandrīz ikviens Savienības iedzīvotājs noteiktos dzīves posmos ir atkarīgs no sociālo dienestu atbalsta. Sociālās sistēmas nodrošina pienācīgu vecuma pensiju un kvalificētu aprūpi, tajā skaitā cilvēkiem, kuriem nepieciešama kopšana un palīdzība.

2.4. **Darba devēji un darba ņēmēji** ir ieinteresēti, piemēram, lai **darbu varētu saskaņot ar ģimenes dzīvi, lai tiktu veicināta veselība un radītas iespējas**. Profesionāli sociālie dienesti palīdz attīstīt komunikācijas un ikdienas prasmes, sekmē jaunu prasmju apguvi un sniedz atbalstu atkarības problēmu gadījumos, krīzes situācijās un saistībā ar aprūpi un audzināšanu ģimenē.

⁽²⁾ Vinstona Čērčila runa Cīrihē 1946. gadā: “Mums jāizveido sava veida Eiropas Savienotās Valstis”.

⁽³⁾ ES Pamattiesību harta; Eiropas Sociālā harta.

⁽⁴⁾ OV C 143, 22.5.2012., 102. lpp.

⁽⁵⁾ Sk. COM(2013) 83, 20.2.2013.; OV C 226, 16.7.2014., 21. lpp.

⁽⁶⁾ OV C 143, 22.5.2012., 23. lpp.; OV C 271, 19.9.2013., 91. lpp.; OV C 226, 16.7.2014., 21. lpp.

⁽⁷⁾ OV C 161, 6.6.2013., 27. lpp.

2.5. EESK apzinās, ka **sociālo sistēmu efektivitātes, uzticamības un sasniegto rezultātu jomā ir vērojamas lielas atšķirības**⁽⁸⁾. Lai arī daudzās dalībvalstīs ir izveidotas labi funkcionējošas sistēmas, tomēr visām dalībvalstīm noderētu kopīga apspriešanās par sociālās politikas jautājumiem. Ne visur tiek nodrošināti sociālie pabalsti, kas garantē iztikas minimumu (minimālie ienākumi), profesionāli sociālie pakalpojumi, kā arī efektīva iekļaušana darba tirgū un sabiedrībā. It īpaši veselības aprūpe bieži vien nav pieejama visiem cilvēkiem, piemēram, ja viņi nevar atļauties oficiāli vai neoficiāli pieprasīt maksājumus. Ne visos reģionos un dalībvalstīs ir pieejami profesionālie pakalpojumi, tajā skaitā ambulatorā aprūpe, atbalsts cilvēkiem ar invaliditāti, atbalsts audzināšanas un attīstības problēmu gadījumā. EESK konstatē, ka solidārās finansēšanas un juridisko garantiju jomā ir vajadzīgi daži uzlabojumi.

2.6. Nesen veiktā Bertelsmann fonda pētījumā⁽⁹⁾ ir norādīts uz ievērojamām sociālo sistēmu efektivitātes atšķirībām, secināts, ka satraukumu rada **nabadzības un bagātības attīstības tendences** Eiropas Savienībā un visās dalībvalstīs, un pieprasīta aktīvāka ES iesaistīšanās sociālajā politikā. Pētījums liecina, ka efektīvas sociālās sistēmas ir iespējamās arī tad, ja IKP ir salīdzinoši zems, un nepilnīgas sociālās sistēmas vērojamas arī tur, kur IKP ir relatīvi augsts. Nabadzības tendences apdraud sociālo saskaņu un ekonomisko attīstību⁽¹⁰⁾. Uz dalībvalstu atšķirībām, kas arvien palielinās, un satraucošajām politiskajām tendencēm būtu jāreaģē arī ar priekšlikumiem, kuri attiecas uz sociālo politiku.

2.7. Būtu jāuzlabo **dalībvalstīm adresēto ieteikumu** un krīzes politikas **saturiskais pamats**. Eiropas Savienībai nebūtu jāizvirza novēlotas prasības veikt humanitārus pasākumus, bet gan jāievēro konsekventi sociālās politikas principi. Apšaubāmajai no nodokļiem finansētajai banku riska darījumu kompensācijai jābūt atbildīgā attiecībā pret ieguldījumiem sociālo sistēmu darbības spējas nodrošināšanā. Vienotā tirgus noteikumi, piemēram, valsts atbalsta un publiskā iepirkuma tiesību normas, jau tagad ievērojami ietekmē sociālās sistēmas un sociālos dienestus, taču minētā ietekme no sociālās politikas viedokļa nav skaidri novērtēta.

2.8. Atbilstoši līgumā nostiprinātajam jaunajam **sociālās tirgus ekonomikas**⁽¹¹⁾ mērķim vienotā tirgus politika būtu jāpapildina ar sociālās politikas elementiem⁽¹²⁾. EESK norāda uz pēdējā laikā izskanējušām ierosmēm⁽¹³⁾ un mudina Komisiju un Eiropadomi konkrētizēt un īstenot paziņojumus par sociālo politiku⁽¹⁴⁾.

2.9. **Jaunu Eiropas sociālās politikas posmu var sākt, veicot, piemēram, šādus priekšdarbus:** Padome jau 1992. gadā pieprasīja noteikt garantētu ienākumu minimumu⁽¹⁵⁾. 2000. gadā tā izstrādāja sociālo programmu. Saskaņā ar Eiropas Sociālās hartas 12. pantu dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt **sociālās aizsardzības sistēmas**. ES līgumos ir minēti sociālās kohēzijas un vispārējas nozīmes pakalpojumu aizsardzības mērķi⁽¹⁶⁾. SDO⁽¹⁷⁾ ir publicējusi sociālo sistēmu pamatstandartus. Baltā grāmata par ES sociālo politiku ir pieņemta 1994. gadā. ES līmenī ir noteiktas **tiesības uz iztikas līdzekļiem**⁽¹⁸⁾. Svarīgi kritēriji atrodami ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām.

⁽⁸⁾ ES semestra dokumenti, *Caritas Europa*: "Labklājības valsts nākotne", 2012, *Social Protection Platform* dokumenti.

⁽⁹⁾ *Social Inclusion Monitor Europe (SIM) – Index Report "Social Justice in the EU – A Cross-national Comparison"*, 2014. gads.

⁽¹⁰⁾ ESAO "*In It Together*" (Kopā vienā laivā), 2015. gads: ienākumu nevienlīdzība vairumā valstu sasniegusi visaugstāko līmeni 30 gadu laikā. Mūsdienās ESAO valstīs visbagātākie 10 % iedzīvotāju nopelna 9,6 reizes vairāk nekā visnabadzīgākie 10 %. 1980. gados šī attiecība bija 7,1.

⁽¹¹⁾ LES 3. panta 3. punkts.

⁽¹²⁾ Piem., *Friends of Europe*, "Social Union", 23.3.2015.

⁽¹³⁾ Sk. ES tiesību aktu kopumu, kas attiecas uz sociālajiem ieguldījumiem; Lēvenes Katoļu universitāte "*Social Protection at the Top of the international Agenda*", 2014. gads; EESK "*Vers une Europe 2020 plus efficace: les propositions de la société civile pour renforcer l'inclusion sociale et la compétitivité en Europe*", 4.12.2014.; EESK "*Rīcības plāns Eiropai*", 2014. gada aprīlis.

⁽¹⁴⁾ Sk., piemēram, COM(2014) 902 final, 28.11.2014.; 2014. gada 1. novembra norādījuma vēstuli Eiropas Komisijas locekļiem Thyssen, Juncker vadītās Komisijas 2014. gada 12. septembrī publicētais prioritātes; Luksemburgas prezidentūras un sociālo lietu ministru 2015. gada 16. un 17. jūlija sanāksmes "Sociālās dimensijas stiprināšana" dokumentus; Sociālās aizsardzības komitejas ziņojumus.

⁽¹⁵⁾ Padomes 1992. gada 24. jūnija ieteikums (OV L 245, 26.8.1992., 46. lpp.).

⁽¹⁶⁾ Piem., LES 2. panta un 3. panta 3. punkts, kā arī Līguma par Eiropas Savienības darbību 2. panta 3. punkts, 14., 56., 107. pants, 162. un turpmākie pants, 168., 174. pants, 175. panta trešā daļa un Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 26. protokols.

⁽¹⁷⁾ SDO 2012. gada ieteikumi; SDO *World Social Protection Report*, 2014.–2015. gads.

⁽¹⁸⁾ ES Pamattiesību harta, 1. pants saistībā ar 34. panta 3. punktu.

2.10. **EESK pieņemtajā atzinumā** SOC/482 saskaņoti ar Parlamentu⁽¹⁹⁾, Reģionu komiteju⁽²⁰⁾ un apvienībām prasīts noteikt pienācīgu ienākumu minimumu⁽²¹⁾. Komiteja arī aktīvi paudusi viedokli par tādiem jautājumiem kā sociālais nodrošinājums, sociālie uzņēmumi, sociālie ieguldījumi, nodarbinātība, LESD 9. pants, jaunatnes iniciatīva, ekonomikas pārvaldība un sabiedriskie pakalpojumi. Šajā atzinumā vairākkārt izmantoti EESK un citi ES dokumenti, kurus visus nav iespējams pieminēt.

3. Vispārīgas piezīmes – atzinuma mērķi un saturs

3.1. EESK šajā atzinumā īpašu uzmanību velta vienam nepieciešamās sociālās politikas programmas aspektam: **nepieciešamībai paaugstināt gan sociālās aizsardzības, gan sociālās drošības un veselības aprūpes sistēmu darbības efektivitāti un palielināt to uzticamību**. EESK atsaucas uz “sociālo nodrošinājumu”, kuru pilnībā vai daļēji finansē **no nodokļiem vai sociālās apdrošināšanas sistēmām** un kurš kontrolējamā veidā ar sociālo tiesību normām vai ar paritāriem nolīgumiem ir iekļauts publisko iestāžu kompetencē sociālās politikas jomā. **Pakalpojuma sniedzēja veidam** šajā saistībā **nav izšķirošas nozīmes**. “Sociālo nodrošinājumu” šā atzinuma izpratnē var sniegt publiskās pārvaldes iestādes un pašvaldības, sociālās apdrošināšanas iestādes, neatkarīgi sociālie uzņēmumi, labdarības organizācijas un uzņēmumi, kuriem ir dažāds juridiskais statuss. Ja minētie pakalpojumu sniedzēji sociālos pakalpojumus sniedz paši, attiecībā uz tiem šajā atzinumā lietots jēdziens “sociālie dienesti”. Jēdziens “sociālais nodrošinājums” šajā atzinumā aptver **visus nodrošinājuma veidus**, tajā skaitā pakalpojumus un naudas pabalstus sociālajā un veselības aprūpes sektorā. Jēdziens “sociālā apdrošināšana” nozīmē paritāru un/vai likumā noteiktu sociālo apdrošināšanu un/vai savstarpēju apdrošināšanu, kas pilda noteiktu funkciju ar sociālajām tiesībām vai paritāri regulētās sociālā nodrošinājuma sistēmās.

3.2. **Sociālo sistēmu**, pakalpojumu, jēdzienu un to satura **daudzveidība** nozīmē, ka debatēs par sociālo politiku un tulkojumos pret to jāattiecas ļoti uzmanīgi. Dalībvalstu sistēmas atbilst šo valstu sociālajai politikai, kultūrai un vēsturei. Sistēmas būtu tālāk jāattīsta atbilstīgi Eiropas sociālajam modelim. Starp sistēmu daudzveidību un nepieciešamajiem kopīgajiem principiem jāpanāk saprātīgs līdzsvars⁽²²⁾.

3.3. Eiropas Savienībai būtu jāizveido **kopīga telpa debatēm par sociālo politiku**, jāizstrādā mūsdienīgi standarti un pašai jānāk klajā ar ierosmēm. Tai būtu jāveicina sociālās aizsardzības sistēmu turpmākās attīstības konverģence. Sociālās politikas principi var veidot saturisku pamatu Komisijas ieteikumiem, it īpaši saistībā ar Eiropas semestri, stratēģiju “Eiropa 2020”, atvērto koordinācijas metodi un sociālās ietekmes novērtēšanu saskaņā ar LESD 9. pantu⁽²³⁾. Šādiem principiem vajadzētu veidot saturisku pamatu arī saistošam obligātajam sociālās aizsardzības minimumam, kā arī pašu ES iestāžu rīcībai un pārvaldības pasākumiem⁽²⁴⁾, it īpaši krīžu pārvaldības, budžeta kontroles un ekonomikas pārvaldības jomā.

3.4. Būtu jāizvērtē sociālā nodrošinājuma sistēmu **dzīvotspēja**. Sociālie dienesti, saglabājot to konceptuālo autonomiju, būtu jāpiesaista demokrātiski leģitimētiem sabiedriskā labuma mērķiem.

3.5. Par iedzīvotāju **sociālo nodrošinājumu** parasti lemj publiskās sociālo lietu pārvaldes, sociālās apdrošināšanas iestādes vai trešās personas, kas ir pakalpojumu sniedzēji, piemēram, ārsti, kuri nozīmē konkrētu ārstēšanu. No **lēmuma par nodrošinājuma garantēšanu jānoskaidro jautājums par nodrošinājuma sniegšanu un finansēšanu**: piemēram, izmantotajam tiek piešķirti tikai naudas pabalsti, uzliekot vai neuzliekot pienākumu izmantot konkrētus kvalificētus pakalpojumus. Ir tādi sociālie pakalpojumi, kurus sniedz tieši vietējās pašvaldības, citas sociālo lietu pārvaldes vai sociālās apdrošināšanas iestādes. Taču, ja tos sniedz patstāvīgi sociālie dienesti, tiesiskās attiecības un finansēšanu var regulēt ļoti dažādi: ir, piemēram, piešķiršanas sistēmas, vienošanās par pakalpojumu sniegšanu un atlīdzināšanu starp sociālajiem dienestiem un izmaksu sedzējiem, vēlāka izmaksu atlīdzināšana, kuponu sistēmas vai ar konkrētu lietu nesaistīts sociālo dienestu maksājums, it īpaši par konsultācijām un profilaksi. Līgumu un kuponu sistēmās publiskais izmaksu sedzējs finansē sociālo pakalpojumu tieši, pamatojoties uz lietu skaitu. Visām sistēmām būtu jāuzdod sev jautājums, vai tām ir pietiekamas tiesiskās garantijas un vai to izmantotajiem ir pietiekami daudz izvēles un līdzdarbības iespēju.

⁽¹⁹⁾ 2010. gada 20. oktobra rezolūcija (2010/2039(INI)) (OV C 70 E, 8.3.2012., 8. lpp.); 2011. gada 15. novembra rezolūcija (2010/2039(INI)) (OV C 153 E, 31.5.2013., 57. lpp.).

⁽²⁰⁾ <http://toad.cor.europa.eu/corwipdetail.aspx?folderpath=ECOS-V%2f012&id=20923>

⁽²¹⁾ OV C 170, 5.6.2014., 23. lpp.

⁽²²⁾ Šajā saistībā jāievēro LESD 153. panta 4. punktā nostiprinātās dalībvalstu tiesības noteikt savu sociālā nodrošinājuma sistēmu pamatprincipus.

⁽²³⁾ Sk.: 2015. gada 3. februārī notikušī Eiropas Arod biedrību institūta konference “*The sovereign debt crisis, the EU and welfare state reform*”.

⁽²⁴⁾ Padomes prezidentvalsts 2015. gada jūlijā sociālo lietu ministriem izteica priekšlikumus par pārvaldības satvara sociālo dimensiju.

3.6. Jo īpaši sociālās apdrošināšanas sistēmās **nozīmīgu funkciju pilda sociālie partneri**. Tādēļ ļoti svarīgi ir tos iesaistīt sociālās politikas principu noteikšanā. Sociālā nodrošinājuma sniegšanā liela nozīme ir valsts un pašvaldību sociālo lietu pārvaldēm, sociālās apdrošināšanas iestādēm, patstāvīgiem sociālajiem dienestiem. Tādēļ atbilstoši minēto struktūru kompetences jomām būtu konsekventi jāiesaista arī šo struktūru pārstāvji.

3.7. Apzinoties, ka ir jāatrod pienācīgs līdzsvars starp dalībvalstu kompetenci, kopējām Eiropas vērtībām un taisnīgu konkurenci ES teritorijā, turpinājumā ir minēti principi, kas varētu dot saturisku impulsu turpmākajiem ES sociālās politikas pasākumiem.

4. Sociālā nodrošinājuma sistēmu pamatprincipi

4.1. **Obligātā sociālās aizsardzības minimuma princips: sociālā pamatnodrošinājuma garantēšana**, tajā skaitā iztikas nodrošinājums/ienākumu minimums cilvēkiem, kas negūst pietiekamus ienākumus, piemēram, no darba, pensijas un citiem sociālajiem maksājumiem. Saistībā ar šo principu jāizstrādā kopēji sociālā pamatnodrošinājuma rādītāji⁽²⁵⁾. Finansiālajam iztikas nodrošinājumam ir jāsedz vismaz **reālās izmaksas, kas saistītas ar pārtiku, mājokli, apģērbu, ūdeni, enerģiju un veselības pamataprūpi**.

4.2. **Nepieciešamības princips: mūsdienīgu un profesionālu visdažādākajās problēmsituācijās nepieciešamu sociālo un veselības aprūpes pakalpojumu izveide un sniegšana**: tajā skaitā ģimenēm, cilvēkiem ar invaliditāti, slimniekiem, bezdarbniekiem, vientuļajiem vecākiem, bērniem, personām, kas kopj piederīgos, bēgļiem, jauniešiem⁽²⁶⁾ ar attīstības traucējumiem, vecākiem, kuriem ir bērnu audzināšanas grūtības, kā arī saistībā ar aprūpi mājās un citiem ar mājāsaimniecību saistītiem pakalpojumiem⁽²⁷⁾, palīdzību pārmērīgu parādsaistību gadījumā⁽²⁸⁾, atkarības problēmām, bezpajumtniecību un psihosociālām problēmām. Efektīvi sociālie pakalpojumi ir, piemēram, konsultācijas, aprūpe, uzraudzība, kopšana, iespēju nodrošināšana un audzināšana, ārstēšana un terapija⁽²⁹⁾. Tā kā bezdarba iemesli ir dažādi un būtu jāizvairās no lejupejošas spirāles, kas ved nabadzībā, būtu lietderīgi ar juridiski garantētiem aktīviem darba tirgus pasākumiem atbalstīt ātru atgriešanos darba tirgū un līdz atgriešanās brīdim visiem darba meklētājiem piešķirt pieņemamu pabalstu, it īpaši jauniešiem, kuri vēlas uzsākt darba gaitas, un sievietēm, kas pēc ilgāka nodarbinātības pārtraukuma vēlas atgriezties darba tirgū.

4.3. **Konkrētības princips: skaidru sociālās politikas mērķu izvirzīšana attiecībā uz sociālo nodrošinājumu**, piemēram, iespēju un paaudžu taisnīgums, aktīva iekļaušana, nevienlīdzības mazināšana, darba un ģimenes dzīves saskaņošana, nodrošināšanās pret dzīves riskiem, profilakse, krīzes pasākumi, dalība darba un sabiedriskajā dzīvē, materiālais nodrošinājums vecumdienās, iespēju nodrošināšana utt. Saistībā ar minēto principu ir jāveic pamatots sociāli tiesiskais maksājumu veidu iedalījums, piemēram, pabalsts vai/un pakalpojums, ambulatorisks, stacionārs utt. Turklāt izmantotajā pašnoteikšanās tiesībām jābūt līdzsvarā ar sociālā nodrošinājuma efektivitātes mērķi.

4.4. **Pieejamības princips: sociālajam nodrošinājumam un it īpaši sociālajiem pakalpojumiem jābūt visur un vienmēr finansiāli un bez diskriminācijas pieejamiem**. Pieejamību veicina solidārs un ilgtspējīgs finansējums, piedāvātā nodrošinājuma pārredzamība un konkrētas juridiskas garantijas ar iespējām iesniegt sūdzību un celt prasību. Piemaksas prasībām, ja tādas ir noteiktas, jābūt sociāli līdzsvarotām, un tās nedrīkst kļūt par šķērslī, kas ierobežo pieejamību. Birokrātiski pārbaudīt konkrētas palīdzības nepieciešamību var būt neproduktīvi noteiktos gadījumos, piemēram, ja runa ir par palīdzību atkarības problēmu vai psihosociālu problēmu skartiem cilvēkiem. Jo īpaši konsultāciju un profilakses pakalpojumi būtu aktīvi jāpiedāvā izmantotājiem.

4.5. **Proporcionalitātes princips: sociālā nodrošinājuma veidam un apjomam jābūt piemērotam un vajadzīgam**. Tas būtu jāņem vērā diskrecionāros lēmumos un tiesību aktos, kas attiecas uz sociālo jomu. Ar sociālo nodrošinājumu saistīto resursu apjomam jābūt samērīgam ar gaidāmo rezultātu. Proporcionalitātes princips arī būtu jāattiecina gan uz iedzīvotāju tiesiskajiem pienākumiem izmantot sociālo nodrošinājumu vai rīkoties citādi, gan uz tiesību un pienākumu samēru.

⁽²⁵⁾ OV C 170, 5.6.2014., 23. lpp.

⁽²⁶⁾ Arbeitsgemeinschaft für Kinder- und Jugendhilfe (AGJ), "Die europäische Dimension der Kinder- und Jugendwohlfahrt" ("Bērnu un jauniešu labklājības Eiropas dimensija"), 2015. gads.

⁽²⁷⁾ OV C 12, 15.1.2015., 16. lpp.; OV C 21, 21.1.2011., 39. lpp.

⁽²⁸⁾ OV C 311, 12.9.2014., 38. lpp.

⁽²⁹⁾ Sk. *Dahme/Wohlfahrt*, 2015. gads.

4.6. **Solidaritātes princips: sociālā nodrošinājuma finansējuma pamatā galvenokārt vajadzētu būt solidarām sociālās apdrošināšanas sistēmām un taisnīgām, solidarām nodokļu sistēmām.** Solidarā finansēšanā būtu jāiesaista iespējami visas sabiedrības grupas un sabiedrības slāņi. Šī dalība stiprinātu finansējuma uzticamību, atbalstu sabiedrībā un ilgtspēju. Nedeklarēts darbs⁽³⁰⁾ un izvairīšanās no nodokļu maksāšanas kaitē sociālā nodrošinājuma sistēmām. Demogrāfiskās un ekonomiskās attīstības tendenču dēļ pamatota var būt visu ienākumu veidu, piem., arī no investīcijām gūto ienākumu, iesaistīšana. Finansējuma pamatu var uzlabot labāka nodokļu un finansēšanas sistēmu koordinācija Eiropas Savienībā. Vēlams regulārā finansējuma papildinājums ir privāti ieguldījumi, ziedojumi, pilsoņu un reliģisku organizāciju iesaistīšanās, kā arī fondu līdzekļu izmantošana, taču ar to nevar nodrošināt likumīgo tiesību garantēšanu un infrastruktūru.

4.7. **Pašu atbildības princips: darba meklētāji, cilvēki, kuriem ir grūtības iekļauties darba dzīvē,** un citi cilvēki būtu jāatbalsta ar sociālajiem pakalpojumiem un stimulu sistēmām, lai viņi spētu pilnībā vai daļēji nodrošināt iztiku paši saviem spēkiem. Ar paritāriem nolīgumiem, kuri papildina valsts sistēmu un kuru noslēgšanas un īstenošanas mērķis nav peļņas gūšana, būtu iedzīvotājiem jānodrošina papildu apdrošināšanas iespējas. Priekšnoteikums pietiekamai personīgās atbildības un sociālās atbildības spējai bieži vien ir profesionāls atbalsts, ar ko palīdz attīstīt profesionālo kvalifikāciju un personīgās spējas, piemēram, komunikācijas, sociālās un ikdienas prasmes. Lai rosinātu cilvēkus rūpēties par veselību, sociālā nodrošinājuma sistēmas, izmantojot preventīvus pasākumus un stimulus un nodrošinot patērētāju labāku aizsardzību, varētu veicināt veselīgu dzīvesveidu.

4.8. **Līdzdalības princips: visiem pakalpojumiem pašiem vai apvienojumā ar citiem pakalpojumiem būtu jāveicina iedzīvotāju iekļaušanās sabiedrībā.** Sociālā līdzdalība ietver arī profesionālu, kultūras, politisko līdzdalību, kā arī līdzdalību sabiedrības labklājības veidošanā.

4.9. **Struktūras princips: saprātīgi jāveido juridiskās un finansiālās attiecības starp izmantotajiem un (atkarībā no sistēmas publiskiem vai attiecīgā gadījumā neatkarīgiem) sociālajiem dienestiem, publiskajām sociālās pārvaldes vai sociālās apdrošināšanas iestādēm.** Ja neatkarīgi sociālie dienesti, piemēram, ar sociālās jomas tiesību aktiem un finansējumu ir iesaistīti publiskajās sociālā nodrošinājuma sistēmās, šo dienestu darbībai, it īpaši to finansējumam un pieejamībai ir jāatbilst šajā atzinumā minētajiem principiem. Šādi sociālie dienesti būtu jāfinansē solidāri un tiesiski tādā veidā, lai tie visiem iedzīvotājiem varētu piedāvāt augstvērtīgus pakalpojumus.

4.10. **Izmantotāju pašnoteikšanās princips: izmantotāji nav objekti, bet gan personas, kas iesaistītas palīdzības sniegšanā, un piltiesīgi pakalpojumu saņēmēji.** Saprātīgu izmaksu ietvaros viņiem vajadzētu būt izvēlei starp dažādiem pakalpojumu veidiem, piemēram, ambulatoro un stacionāro aprūpi un cita veida aprūpi, piemēram, aprūpes iestādēs. Piemērotais palīdzības veids ir atkarīgs no individuālās situācijas, konkrētas nepieciešamības pēc profesionālas palīdzības, par ko pārliecinās izglītoti speciālisti, cilvēku individuālajām vēlmēm, kā arī no atrašanās vietas. Ja neatkarīgi sociālie dienesti, piemēram, ar sociālās jomas tiesību aktiem un finansējumu ir iesaistīti publiskajās sociālā nodrošinājuma sistēmās, izmantotājiem vajadzētu būt iespējai izvēlēties starp dažādiem dienestiem.

4.11. **Juridiskās noteiktības princips: nodrošinājuma juridiskā garantēšana vai nu ar sociālās jomas tiesību aktiem vai līdzīgiem demokrātiski pamatotiem dalībvalstu tiesību instrumentiem.** Vēlams, lai šāda regulējuma sociāli tiesiskais saturs būtu šāds: likumīgās tiesības, diskrecionāras klauzulas, izmantotāju līdzdalības pienākums, kā arī nodrošinājuma priekšnosacījumu, sūdzību un prasību iesniegšanas iespēju, attiecīgā gadījumā to privāto struktūru, kas sniedz sabiedriskos pakalpojumus, publiskās kontroles, kvalitātes noteikumu un pieejamības garantiju, nepieciešamās infrastruktūras, finansējuma veidu un citu aspektu apraksts. Vismaz sociālā un veselības aprūpes pamatnodrošinājuma jomā būtu izmantotājiem jāgarantē nodrošināts tiesiskais stāvoklis, resp., likumīgās tiesības. Dažās nodrošinājuma jomās diskrecionāri lēmumi var būt apstākļiem atbilstoši. Tiesiski jo īpaši ir jānodrošina neaizsargāto personu labklājības aizsardzība⁽³¹⁾. Patstāvīgiem sociālajiem dienestiem nepieciešams aizsargāts juridiskais statuss un nediskriminējoša piekļuve pakalpojumu sniegšanai, ciktāl nav runa par monopolu sistēmām. Dažu dalībvalstu konstitucionālajos pamatos ar sociālās valsts noteikumu ir nostiprināta sociālās politikas nozīme un garantēts sociālais pamatnodrošinājums arī krīzes laikā.

⁽³⁰⁾ OV C 458, 19.12.2014., 43. lpp.

⁽³¹⁾ Piemēram, bērni un jaunieši, topošās mātes, personas, kam nepieciešama palīdzība, un rīcībnespējīgas personas.

4.12. **Sabiedrības interešu ievērošanas princips:** it īpaši uzņēmumiem un organizācijām, kuru darbība vērsta uz **sabiedrisko labumu un iesaistīšanos** ⁽³²⁾, tādiem kā bezpeļņas organizācijas, sociālie uzņēmumi, publiskie dienesti, apvienības, noteiktu veidu fondi un kooperatīvi, izmantotāju organizācijas un citi pilsoniskās sabiedrības dalībnieki, būtu nepieciešami piemēroti finanšu un juridiskie priekšnoteikumi. Sociālās politikas kontekstā būtu plaši jāapspriež šajā jomā strādājošu uz peļņu orientētu uzņēmumu finansēšana no nodokļiem vai sociālās apdrošināšanas iemaksām, būtu jānodrošina atbilstošas kontroles un jāizveido vismaz satvars peļņas sadalei.

4.13. **Pārrēķināmības princips:** publisko līdzekļu izlietojumam sociālajos dienestos un publiskajās iestādēs ir jābūt pārrēķināmajam. Juridiskajam pamatojumam, lēmumu par maksājumiem un piešķiršanu pamatojumiem utt. ir jābūt iedzīvotājiem pieejamiem.

4.14. **Tīkla izveides princips:** cilvēku ikdienas realitāte, dzīves norišu maiņa, jauni ģimenes veidi, novecošana un imigrācija rada nepieciešamību pēc **integrētiem un tīklā savienotiem pakalpojumiem** ⁽³³⁾. Nevajadzētu pieļaut segregāciju, atstumtību un diskrimināciju.

4.15. **Izpildāmības princips:** izmantotāju, sociālo lietu pārvalžu un sociālo dienestu tiesībām un pienākumiem jābūt tiesiski regulētiem un īstenojamiem. Ja par noteikumu pārkāpumu ir paredzētas sankcijas, resp., zaudējumu kompensēšana, tad jābūt iespējai, ka tās var izmantot ne tikai pret izmantotājiem, bet arī pret sociālo lietu pārvaldēm.

4.16. **Kvalitātes princips:** sociālie pakalpojumi būtu jāsaista ar kvalitātes nodrošināšanas pasākumiem. Vajadzību analīze, pasākumu plānošana un īstenošana būtu jāveic, pamatojoties uz sociālo zinātņu atziņām un specializētām ekspertzināšanām. Individualizēti pakalpojumi būtu jāstiprina ar izglītības pasākumiem, profesionalizāciju un pienācīgu atalgojumu un darba apstākļiem saskaņā ar darba koplīgumiem. Paraugi sociālajiem dienestiem adresēto ES ieteikumu jomā var būt Vispārējās nozīmes pakalpojumu kvalitātes sistēma Eiropā ⁽³⁴⁾. Ja tas ir lietderīgs papildinājums, jāveicina brīvprātīgo piesaiste un palīdzība.

4.17. **Koordinācijas princips:** būtu jāuzlabo darbs pārrobežu lietās saistībā ar sociālo nodrošinājumu un sociālo aizsardzību. Šajā procesā jāņem vērā izmaksu sedzēju un nodokļu maksātāju un iemaksu veicēju noturība, kā arī sociālās solidaritātes un proporcionalitātes princips. Jānovērš īpaši efektīvu valstīs izveidoto sistēmu vienaspusēja izmantošana.

Briselē, 2015. gada 17. septembrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētājs
Henri MALOSSE*

⁽³²⁾ EESK iniciatīva sociālajai uzņēmējdarbībai.

⁽³³⁾ Kocher/Welti, 2010. gads.

⁽³⁴⁾ Sk. paziņojumu "Vispārējās nozīmes pakalpojumu kvalitātes sistēma Eiropā" (COM(2011) 900 final).

PIELIKUMS

Turpmāk minētie Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētās nodaļas atzinuma punkti tika noraidīti un aizstāti ar grozītajiem punktiem, bet saņēma vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu:

1.3. punkts

Izstrādājot sociālās politikas principus, kas nodrošinātu turpmākās sociālo sistēmu attīstības konvergenci, jāņem vērā **dalībvalstu kompetence un sociālo sistēmu politiskās un kultūras atšķirības**, un, cik vien iespējams, jācenšas panākt dalībvalstu vienprātību.

Balsojuma rezultāts (1. grozījums):

Par: 105

Pret: 51

Atturas: 15

4.2. punkts

Nepieciešamības princips: mūsdienīgu un profesionālu visdažādākajās problēmsituācijās nepieciešamu sociālo un veselības aprūpes pakalpojumu izveide un sniegšana: tajā skaitā ģimenēm, cilvēkiem ar invaliditāti, slimniekiem, bezdarbniekiem, vientuļajiem vecākiem, bērniem, personām, kas kopj piederīgos, bēgļiem, jauniešiem⁽¹⁾ ar attīstības traucējumiem, vecākiem, kuriem ir bērnu audzināšanas grūtības, kā arī saistībā ar aprūpi mājās un citiem ar mājsaimniecību saistītiem pakalpojumiem⁽²⁾, palīdzību pārmērīgu parādsaistību gadījumā⁽³⁾, atkarības problēmām, bezpajumtniecību un psihosociālām problēmām. Efektīvi sociālie pakalpojumi ir, piemēram, konsultācijas, aprūpe, uzraudzība, kopšana, iespēju nodrošināšana un audzināšana, ārstēšana un terapija⁽⁴⁾. Tā kā bezdarba iemesli ir dažādi un būtu jāizvairās no lejupejošas spirāles, kas ved nabadzībā, būtu lietderīgi ar juridiski garantētiem aktīviem darba tirgus pasākumiem atbalstīt ātru atgriešanos darba tirgū, savukārt finansiālo atbalstu līdz atgriešanās brīdim orientēt arī uz līdzšinējo dzīves līmeni, resp., iemaksām.

Balsojuma rezultāts (3. grozījums):

Par: 119

Pret: 53

Atturas: 9

4.4. punkts

Pieejamības princips: sociālajam nodrošinājumam un it īpaši sociālajiem pakalpojumiem jābūt visur un vienmēr finansiāli un bez diskriminācijas pieejamiem. Pieejamību veicina solidārs un ilgtspējīgs finansējums, piedāvātā nodrošinājuma pārredzamība un konkrētas juridiskas garantijas ar iespējām iesniegt sūdzību un celt prasību. Lietderīgs pārvaldības instruments var būt piemaksas pienākums. Piemaksām jābūt sociāli līdzsvarotām, un tās nedrīkst kļūt par šķērslī, kas ierobežo pieejamību. Birokrātiski pārbaudīt konkrētas palīdzības nepieciešamību var būt neproduktīvi noteiktos gadījumos, piemēram, ja runa ir par palīdzību atkarības problēmu vai psihosociālu problēmu skartiem cilvēkiem. Jo īpaši konsultāciju un profilakses pakalpojumi būtu aktīvi jāpiedāvā izmantotājiem.

⁽¹⁾ Arbeitsgemeinschaft für Kinder- und Jugendhilfe (AGJ), "Die europäische Dimension der Kinder- und Jugendwohlfahrt" ("Bērnu un jauniešu labklājības Eiropas dimensija"), 2015. gads.

⁽²⁾ OV C 12, 15.1.2015., 16. lpp.; OV C 21, 21.1.2011., 39. lpp.

⁽³⁾ OV C 311, 12.9.2014., 38. lpp.

⁽⁴⁾ Sk. Dahme/Wohlfahrt, 2015. gads.

Balsojuma rezultāts (4. grozījums):

Par: 114

Pret: 59

Atturas: 13

4.7. punkts

Pašu atbildības princips: darba meklētāji, cilvēki, kuriem ir grūtības iekļauties darba dzīvē, un citi cilvēki būtu jāatbalsta ar sociālajiem pakalpojumiem un stimulu sistēmām, lai viņi spētu pilnībā vai daļēji nodrošināt iztiku paši saviem spēkiem. Būtu jāpiedāvā iedzīvotājiem stimuli un iespējas papildu, saprātīgai un ar zemu risku saistītai pašnodrošināšanai. Priekšnoteikums pietiekamai personīgās atbildības un sociālās atbildības spējai bieži vien ir profesionāls atbalsts, ar ko palīdz attīstīt profesionālo kvalifikāciju un personīgās spējas, piemēram, komunikācijas, sociālās un ikdienas prasmes. Arī par veselības saglabāšanu galvenokārt daļēji ir atbildīgs pats cilvēks. Izmantojot preventīvus pasākumus un stimulus un nodrošinot patērētāju labāku aizsardzību, sociālā nodrošinājuma sistēmas varētu veicināt veselīgu dzīvesveidu.

Balsojuma rezultāts (5. grozījums):

Par: 117

Pret: 62

Atturas: 11
